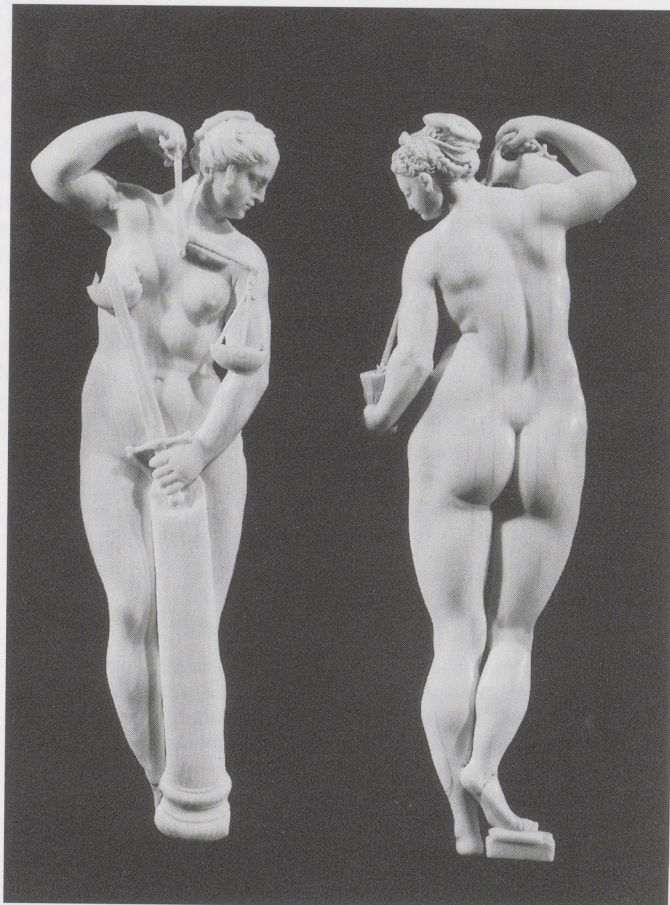

Keuze uit de aanwinsten

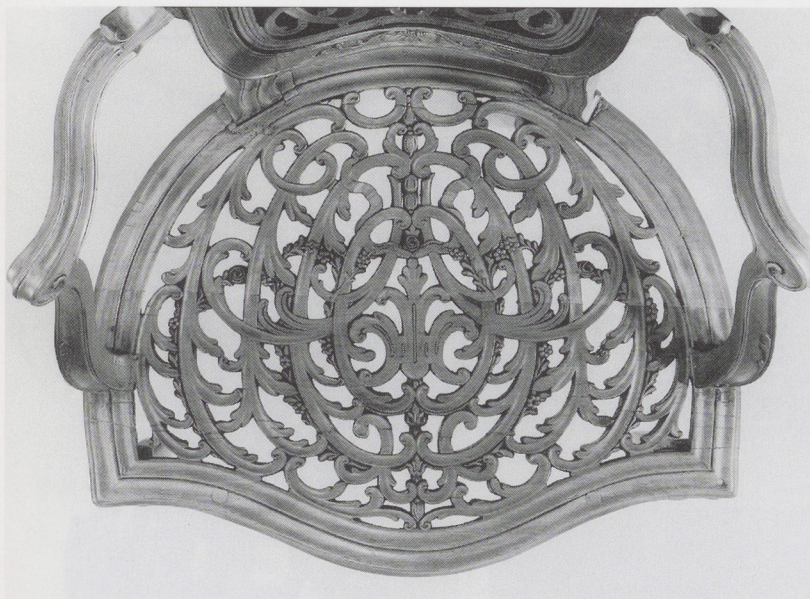
Afb. 1 (links). Figuur van ivoor, voorstellende Justitia.
H. 17,5 cm, Br. 6 cm.

ZUID-DUITSLAND, eerste helft
17de eeuw.

Opm.: De figuur vormt de pendant van de *Temperantia* die zich sinds 1957 in het Rijksmuseum bevindt (rechts op de foto; J. Leeuwenberg en W. Halsema-Kubes, *Beeldhouwkunst in het Rijksmuseum*, Den Haag/Amsterdam 1973, nr. 824). De maten zijn vrijwel gelijk. *Temperantia* is gevolgd naar een in ca. 1585-90 ontstane gravure door Hendrick Goltzius (1558-1617; Hirschman 84). *Justitia* lijkt daarvan te zijn afgeleid: de figuur is omgedraaid en van voren afgebeeld maar de contour is vrijwel identiek, zij het spiegelbeeldig (de neus van *Temperantia* is in later tijd enigszins bijgevijld). De samenhang tussen beide figuren is daardoor bijzonder hecht. De achterzijde van beide reliëfs is op gelijke wijze afgewerkt: enigszins geruwd, met bevestigingsgaatjes van gelijke grootte op ongeveer dezelfde plaats en met een enigszins afgeschuinde onderkant waarmee de figuren op een schuin aflopend vloertje in een nis konden steunen.

Vermoedelijk hebben de twee figuren onderdeel uitgemaakt van het decoratieprogramma van een rijk versierd kabinet, zoals die vooral in Augsburg in groten getale zijn vervaardigd.

Het ivoor van de Justitia is bruingeel verkleurd, hetgeen bij de Temperantia niet is gebeurd. Dit wijst erop dat de twee figuren geruime tijd geleden gescheiden zijn geraakt.

Herk.: Geschenk van de heer J. Holstein te Rijswijk, 1994 (inv. nr. BK-1994-29).

Afb. 2. Spiegellijst van notenhout, gebeeldhouwd met Mercurius in een met roofvogels bespannen strijdswagen, vergezeld van een haan en een geitebok, Neptunus en Amphitrite met een zeemonster en een dolfijn, Venus en Cupido in een met duiven bespannen wagen, vergezeld van een zwaan, en Jupiter en Juno met een adelaar.

H. 90,5 cm, Br. 72 cm.
NEDERLAND, ca. 1650-'75.

Opm.: De figuren van Mercurius en Venus zijn ontleend aan gravures door Crispijn de Passe I (1564-1637) naar Maarten de Vos (1532-1603); I.M. Veldman, 'De macht van de planeten over het mensdom in prenten naar Maarten de Vos', *Bulletin van het Rijksmuseum* 31 (1983), p. 30, afb. 3 en 4. De figuren van Jupiter en Juno zijn ontleend aan een gravure uit ca. 1594 van Hendrick Goltzius (1558-1617); J.P. Filedt Kok, 'Hendrick Goltzius - engraver, Designer and Publisher 1582-1600', *Nederlands Kunst-historisch Jaarboek* 42-43 (1991-'92), cat. nr. 106.1, p. 188, afb. 111). Met dank aan D.J. Biemond.

Herk.: Kunsth. S. Stodel, Amsterdam; Verz. de heer en mevrouw Oorthuys-Lutjens. Geschenk van de heer en mevrouw Oorthuys-Lutjens te Baak, 1993 (inv. nr. BK-1993-39).

Afb. 3a en b. Armstoel van kersehout.

H. 90,2 cm, Br. 64,7 cm,
D. 62,2 cm.

ITALIË (TURIJN)?, ca. 1765-'75.
Opm.: De armstoel, met virtuoos opengewerkte rug en zitting, is een opmerkelijke *tour-de-force* van een achttiende-eeuwse meubelmaker. Noch over de plaats van ontstaan van het meubel, noch over de functie bestaat zekerheid: modelstoel, geïsoleerd pronkstuk of onderdeel van een fantastisch interieur? Voor de verzameling buitenlandse meubelen van het Rijksmuseum is de stoel, die een onverwacht en kwalitatief indrukwekkend aspect van het oude ambacht belicht, een welkome aanvulling. Die verzameling is voor het grootste deel afkomstig uit het bezit van de Duitse bankier Fritz Mannheimer (1890-1939), die tussen de beide wereldoorlogen te Amsterdam woonde en daar een van de belangrijkste kunstverzamelingen van zijn tijd bijebracht (zie: M.D. Haga, 'Mannheimer, de onbekende verzamelaar', *Bulletin van het Rijksmuseum* 22 (1974), pp. 87-95). Mannheimer kocht meubelen om er de vertrekken van zijn huis mee aan te kleden. Hij concentreerde zich op traditionele hoogtepunten die klassieke elementen in zijn interieurs vormden. Het ongewone, fantasievolle, bewust afwijkende meubel ontbrak in zijn verzameling, terwijl het voor een juist begrip van de meubelmakerskunst in de zeventiende en achttiende eeuw van essentieel belang is. De armstoel vult thans iets van deze lacune in de collectie van het Rijksmuseum op.
Herk.: Kunsth. J. Kugel, Parijs. Aankoop 1994 (inv. nr. BK-1994-4).

Afb. 4a en b en omslag. Secrétaire van eikehout, gefineerd met taxis-, citroen- en amaranthout en tin, ingelegd met een beschilderde plaquette van *pâte tendre*-porselein, gemonteerd met gepatineerd en verguld brons.

H. 112,5 cm, Br. 78 cm,
D. 42 cm.

PARIJS, ca. 1804, toegeschreven aan ADAM WEISWEILER, de plaquette SÈVRES, ca. 1760-'70, het beslag wellicht door CLAUDE GALLE; vervaardigd voor MARTIN-ELOY LIGNEREUX. *Opn.*: De secrétaire was het belangrijkste en kostbaarste object binnen de grote groep meubelen en andere goederen, die Thomas, 7de graaf van Elgin en 11de graaf van Kin-cardine (1766-1841), in 1804 kocht bij de vooraanstaande Parijse *marchand-mercier* Martin-Eloy Lignereux (ca. 1750-1809). Het meubel wordt in diens 9 januari 1804 gedateerde rekening als volgt omschreven: *Un Secrétaire à abattant forme antique en bois de racine choisi, l'abattant orné d'une grande plaque en porcelaine ancien Sevres dans une moulure à fleurons en bronze ciselé et doré au mat, aux deux angles de l'abattant sont des pilastres en bronze couleur antique avec bases chapiteaux et ornements en bronze ciselé et doré au mat ce premier corps de meuble porté sur le devant par des figures de femme Egyptienne à genoux en bronze couleur antique ayant sur la tête une forme de pilastre en bronze couleur antique avec ornements en bronze doré au mat et par derriere par des pilastres en bois de racine choisi entre lesquels est un parquet renfermant une glace autain [?] le tout posé sur un socle de pareil bois de racine avec moulure en bronze doré, l'intérieur des gradins en bois jaune et les tiroirs en acajou le dessus du meuble en*

marbre vert de mer d'épaisseur important la moulure portant [?] 137 louis f 3288- (cat. veiling Sotheby, Londen 12-5-1992, p. 209). De hier *ancien* genoemde Sèvres porseleinen plaquette, die niet gemerkt is, dateert inderdaad vermoedelijk uit de jaren 1760-'70. De voorstelling op de plaquette is gevolgd naar *Le halte des chasseurs* door Carel van Falens (1683-1733), een schilderij dat in de vroege jaren '60 meermalen te Sèvres is gecopieerd (zie bijvoorbeeld S. Eriksen, *The James A. de Rothschild Collection at Waddesdon Manor, Sèvres porcelain*, Fribourg 1968, nr. 51; cat. Sotheby (*op. cit.*), p. 210).

Het werpt een interessant licht op de smaak in Parijs tijdens het Empire, dat deze ouderwetse, veelkleurige plaquette in een zo rijk en naar de nieuwste mode uitgevoerd meubel werd gevat, bovendien op instigatie van de belangrijkste, meest smaakbepalende handelaar van het moment en niet als gevolg van de wens van een specifieke particuliere opdrachtgever. De secrétaire kan worden toegeschreven aan de beroemde Parijse *ébéniste* Adam Weisweiler (1744-1820), van wie bekend is dat hij voor Lignereux heeft gewerkt. In opbouw is het meubel nauw verwant met een door Weisweiler

gestempelde, wellicht 1809-'11 te dateren secretaire in het Koninklijk Paleis te Napels, afkomstig uit het bezit van Caroline Murat, koningin van Napels (D. Ledoux-Lebard, *Les ébénistes du XIXe siècle 1795-1889 ...*, Parijs 1984², afb. p. 625; A. González-Palacios, *Il gusto dei principi*, Milaan 1993, I, pp. 93-94; II, afb. 143-144). De bronzen beslagen van dat meubel worden toegeschreven aan Pierre Philippe Thomire (1751-1843) maar het is waarschijnlijk, dat Claude Galle (1759-1815) de maker is van de beslagen van het meubel uit het bezit van Lord Elgin. Een door Galle gesigneerd pendulestel in het

Musée des Arts Décoratifs te Parijs bevat kandelabers met dezelfde Egyptische vrouwenfiguren (H. Ottomeyer en P. Pröschel, *Vergoldete Bronzen*, München 1986, afb. 5.3.6); identieke kandelabers maakten deel uit van Lord Elgin's aankopen bij Lignereux (cat. Sotheby (*op. cit.*), nr. 305). De diplomaat en kunstverzamelaar Lord Elgin - dezelfde, die de Elgin Marbles van het Parthenon te Athene naar Londen heeft gehaald - heeft sinds 1804 het grootste gedeelte van zijn leven in Parijs doorgebracht. De secretaire en de andere meubelen en objecten die hij daar kocht waren vermoedelijk in eerste

instantie bedoeld voor zijn Parijse huis. Het is niet bekend wanneer hij ze naar zijn landhuis in Schotland, Broomhall, heeft laten vervoeren. Sinds dat moment zijn ze daar ongestoord bewaard gebleven, zodat de secretaire zich in uitzonderlijk goede staat bevindt. *Herk.*: In 1804 gekocht door Thomas, 7de graaf van Elgin en 11de graaf van Kincardine; Door vererving verz. 11de graaf van Elgin en 15de graaf van Kincardine; Veil. Sotheby, Londen 12-6-1992, nr. 306. Aankoop 1992 met gelden geschonken door de Belpport Familienstiftung (inv. nr. BK-1992-30).

Afb. 5. Paneel van goudleer, zilverkleurig, met de Kruisiging van Christus.

H. 43,3 cm, Br. 32 cm. Op een banderol op het kruis de letters: *INRI* in het Hebreeuws, het Grieks en het Latijn, links van de onderzijde van het kruis het opschrift: *MORS REDEVIVA PIIS*. Op de achterzijde in zwart: L 250 (vermoedelijk 18de-eeuwse hand) en in rood: *CAT No 28*.

AMSTERDAM, ca. 1658, door WILLEM VAN DEN HEUVEL of JACOB HAMER.

Opm.: In 1658 meldde de Amsterdamse goudleermaker Willem van den Heuvel aan zijn collega Jacob Hamer, dat hij een octrooi had verkregen van de Staten van Holland en West-Friesland, als gevolg waarvan het anderen verboden was zijn platen en patronen na te maken. Hij waarschuwde Hamer speciaal *niet voort te gaan met zoodanig crucifix dat, naar hij vernoomen heeft, Hamer begonnen is na te maken, en dat bij hem selven geïnventeerd is*. Genoemd *crucifix* is geïdentificeerd met deze Kruisiging, waarvan thans in totaal vijf versies bekend zijn die geringe onderlinge verschillen vertonen. Niet duidelijk is welke de originelen van Van den Heuvel zijn en welke de navolgingen van Hamer (E.F. Koldewij, 'Een schilderij van de koning van Sweden in goutleer', *Enkele ongebruikelijke stukken Amsterdams goudleer*, *Antiek* 23 (1988-'89), pp. 484-486, afb. 2-3). Het nieuw verworven exemplaar in het Rijksmuseum is als enige nog op zijn oorspronkelijke drager bevestigd, een eikehouten paneel met bossing. *Herk.*: Kunsth. La Sirène, Parijs. Aankoop 1994 (inv. nr. BK-1994-1).

Summaries

'JEWELS IN THE GALLERY CROWN'

THE PAINTINGS OF THE VAN NES NAVAL OFFICERS' FAMILY OF THE 17TH CENTURY IN THE RIJKSMUSEUM

BY R.B. PRUD'HOMME VAN REINE

Six paintings originally belonging to the 17th-century naval officers Aert and Jan van Nes were among the first acquisitions made for the *Nationale Konst-Gallerij* (National Art Gallery), the precursor of the Rijksmuseum, in 1800 (Note 1). Cornelis Sebillé Roos, the inspector who acquired them, prophesied that they would be 'jewels in the Gallery's crown' (Note 2) and in this he was correct, for they constantly drew admiring comments from visitors. Van Gogh included (Note 3), and still occupy a central place in the room with admirals' portraits in the Dutch History Department. Yet they have so far received little attention in the literature (Note 4).

The subjects of two of the portraits, Aert van Nes (1626–93) and his brother Jan (1631–80), came of a Rotterdam family renowned in the 17th century for its naval

officers (Note 5), both their father and grandfather having served in that capacity before them. Aert van Nes, by far the most famous member of the family, was made Rear Admiral in 1662 after distinguishing himself in the First Anglo-Dutch War and expeditions to Portugal and the Sound. He accompanied De Ruyter on expeditions to the Mediterranean, the West Coast of Africa and the Caribbean and in 1665 was made Vice Admiral, finally reaching the highest rank of Lieutenant Admiral a year later. He played an important part in the Second and Third Anglo-Dutch Wars, winning plaudits for his gallantry and loyalty to De Ruyter (Note 7), for whom he stood in on several occasions. At the end of the Third Anglo-Dutch War in 1674 he retired from the navy, possibly because of the appointment of Tromp, with whom he did not get on, as De Ruyter's successor. He retained his rank until 1692 and his stipend until his death.

Though less well known, his brother Jan was also very active. In the 1650s he participated in numerous convoys as captain, as well as in the battle

against Sweden in the Sound in 1658. Thereafter he took part in the same expeditions and battles as his brother, being appointed Rear Admiral in 1666 and Vice Admiral in 1673. He continued to serve under Tromp until his death. The earliest recorded portrait of Aert van Nes, painted by the Rotterdam artist Ludolf de Jongh (1616–79, Note 8), is now known only from an etching by Abraham Blooteling (Fig. 1, Note 9). Since Van Nes is referred to as Lieutenant Admiral in the inscription, the portrait has always been dated c. 1667, but he is not holding the baton with which he would have been depicted after his appointment to that rank, so the picture was most probably painted on his appointment as Rear Admiral in 1662. It could have been done during the several months he spent ashore in the middle of that year. He evidently set no store by this portrait after the new one was painted in 1668 and there is no mention of it in his will (Note 10).

Jan van Nes commissioned a portrait of himself by Ludolf de Jongh on his appointment as Rear Admiral in 1666 (Fig. 2, Note 11). It is clearly modelled on that of his